

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10809444>

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AUDITORLIK FAOLIYATINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA ISTIQBOLLARI

Rahmatova Munisa Abduqahhorovna

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

ANNOTATSIYA

Maqolada auditorlik xizmatlariga bo‘lgan ehtiyoj korxonani boshqarishda bevosita ishtirok etuvchi, uning faoliyatiga mablag‘ kirituvchi shaxslarning, shuningdek, davlatning korxonada faoliyati natijalari to‘g‘risidagi ma‘lumotlarning iste‘molchisi sifatidagi manfaatlarini izolyatsiya qilish bilan bog‘liq holda paydo bo‘lishi xususida so‘z yuritiladi. Shuningdek, to‘g‘ri ma‘lumotlarning mavjudligi kapital bozori faoliyati samaradorligini oshirishga imkon beradi va iqtisodiy qarorlar qabul qilish oqibatlarini baholash va bashorat qilish imkonini berishi tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: auditorlik faoliyat, bank, kredit, ustama, foiz, mijoz, bozor.

АННОТАЦИЯ

В статье необходимость аудиторских услуг появляется в связи с выделением интересов лиц, непосредственно участвующих в управлении предприятием, осуществляющих инвестиции в его деятельность, а также государства как потребителя информации о результаты деятельности предприятия. Идут разговоры о его существовании. Также проанализировано, что наличие корректной информации позволяет повысить эффективность деятельности рынка капитала и позволяет оценивать и прогнозировать последствия принятия экономических решений.

Ключевые слова: аудиторская деятельность, банк, кредит, процент, клиент, рынок.

ABSTRACT

In the article, the need for audit services appears in connection with the isolation of the interests of the persons who directly participate in the management of the enterprise, who invest in its activities, as well as the state as a consumer of information about the results of the enterprise's activities. There is talk about its existence. It is also analyzed that the availability of correct information allows to increase the efficiency of capital market activity and allows to evaluate and predict the consequences of economic decision-making.

Key words: *audit activity, bank, credit, interest, interest, customer, market.*

KIRISH

Bozor iqtisodiyotiga o'tishning dastlabki bosqichida bozor sharoitida moliyaviy nazorat kabi tushuncha faqat tor doirada davlat sektorida qo'llaniladi degan fikr keng tarqalgan edi. Xususiylashtirilgan, xususiy va qo'shma korxonalar, shirkat va aksiyadorlik jamiyatlari o'rnatilgan boshqaruv siyosatiga muvofiq rejali idoraviy tekshirishlar o'tkazadigan yuqori tashkilotlarga bo'ysunmaydi. Nodavlat tuzilmalarning xodimlari mulkdorlar bo'ladi va mulkdorlar, kutilganidek, tashqi nazorat organlarini jalb qilmasdan samarali ichki nazoratni o'zlari tashkil qiladi. Shunday qilib, nodavlat korxonalar moliyaviy nazoratning hech qanday turiga muhtoj bo'lmaydi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining o'tgan o'n ikki yili va bozor iqtisodiyotiga o'tish bu fikrning bir-biriga mos kelmasligini ko'rsatdi.

O'zbekiston Respublikasi bozor iqtisodiyotiga o'tishning o'ziga xos modelini, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini, iqtisodiyotning jahon sivilizatsiyasiga integratsiyalashuvi oldida turgan vazifalarni hal etish yo'llarini tanlab oldi, undan maqsad aholi turmush darajasini yuksaltirishdan iborat.

Ma'lum bo'lishicha, O'zbekistonda ham, boshqa mamlakatlarda ham, birinchi navbatda, davlat mulkini xususiylashtirish yo'li bilan mulkdorlar sinfini yaratish

mumkin, uning mantiqiy davomi va rivojlanishi qimmatli qog'ozlar bozorini tashkil etish hisoblanadi.

Ma'lumki, auditni rejalashtirish tamoyillari barcha bosqichning - dastlabki rejalashtirishdan tortib, umumiy reja va audit dasturini tuzishgacha bo'lgan o'zaro bog'liqlik va izchillikni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Auditni rejalashtirishning uzluksizligi prinsipi auditorlar guruhi uchun tegishli vazifalarni belgilashni va rejalashtirish bosqichlarini muddatlar va tegishli xo'jalik yurituvchi subyektlar (alohida balansga ajratilgan tarkibiy bo'linmalar, filiallar, vakolatxonalar) bo'yicha bog'lashni nazarda tutadi.

Auditni uzoq muddatga rejalashtirishda (xo'jalik yurituvchi sub'ektning yil davomida auditorlik ta'minoti bo'lsa) auditorlik tashkiloti o'zgarishlar va oraliq audit natijalarini hisobga olgan holda rejalar va audit dasturlarini zudlik bilan tuzatishi kerak. Auditni optimal rejalashtirish prinsipi auditorlik tashkilotining o'zi belgilaydigan mezonlar asosida umumiy reja va audit dasturining optimal variantini tanlash imkoniyatiga ega bo'lish uchun auditorlik tashkilotini rejalashtirish jarayonida rejalashtirish o'zgarishini ta'minlashni nazarda tutadi.

Auditni dastlabki rejalashtirish mazmuni. Auditni samarali rejalashtirish uchun majburiyat xatini yozishdan oldin va audit o'tkazish to'g'risida shartnoma tuzishdan oldin auditorlik tashkiloti xo'jalik yurituvchi subyekt rahbariyati bilan audit bilan bog'liq asosiy tashkiliy masalalarni kelishib olishi kerak. Dastlabki rejalashtirish bosqichida auditor xo'jalik yurituvchi subyektning moliyaviy-xo'jalik faoliyati bilan tanishishi va quyidagi ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak: xo'jalik yurituvchi subyektning iqtisodiy faoliyatiga ta'sir etuvchi, mamlakatdagi (mintaqadagi) iqtisodiy vaziyatni aks ettiruvchi tashqi omillar to'g'risida butun va uning sanoat xususiyatlari; xo'jalik yurituvchi subyektning individual xususiyatlari bilan bog'liq iqtisodiy faoliyatiga ta'sir qiluvchi ichki omillar haqida. Bundan tashqari, auditor quyidagilarni bilishi kerak:

- xo'jalik yurituvchi sub'ektning tashkiliy va boshqaruv tuzilmasi;
- ishlab chiqarish faoliyati turlari va mahsulot assortimenti;

- kapital tarkibi va aktsiya narxi (agar xo‘jalik yurituvchi subyektning aktsiyalari kotirovka qilinadigan bo‘lsa);

- mahsulot ishlab chiqarishning texnologik xususiyatlari;

- rentabellik darajasi;

- xo‘jalik yurituvchi subyektning asosiy xaridorlari va yetkazib beruvchilari;

- tashkilot ixtiyorida qolgan foydani taqsimlash tartibi;

- sho‘ba va qaram tashkilotlarning mavjudligi;

- xo‘jalik yurituvchi subyekt tomonidan tashkil etilgan ichki nazorat tizimi;

- xodimlarning mehnat haqini shakllantirish tamoyillari.

Auditor uchun tashkilot to‘g‘risidagi ma‘lumotlar manbalari xo‘jalik yurituvchi subyektning ustavi quyidagicha bo‘ladi:

- xo‘jalik yurituvchi subyektning ro‘yxatdan o‘tkazish to‘g‘risidagi hujjatlar;

- xo‘jalik yurituvchi subyektning direktorlar kengashi, aksiyadorlar yoki boshqa shunga o‘xshash boshqaruv organlari yig‘ilishlarining bayonnomalari;

- xo‘jalik yurituvchi sub'ektning hisob siyosatini tartibga soluvchi va unga o‘zgartirishlar kirituvchi hujjatlar; moliyaviy hisobotlar;

- statistik hisobot;

- xo‘jalik yurituvchi sub'ekt faoliyatini rejalashtirish hujjatlari (rejalar, smetalar, loyihalar);

- xo‘jalik yurituvchi sub'ektning shartnomalari, bitimlari, kelishuvlari;

- auditor-maslahatchilarning ichki hisobotlari;

- ichki ko‘rsatmalar;

- soliq tekshiruv materiallari;

- sud va hakamlik da'volari materiallari;

- xo‘jalik yurituvchi sub'ektning ishlab chiqarish va tashkiliy tuzilmasini tartibga soluvchi hujjatlar, uning filiallari va sho‘ba korxonalarini ro‘yxati;

- xo‘jalik yurituvchi subyektning rahbariyati va mas’ul xodimlari bilan suhbatlar natijasida olingan ma‘lumotlar;

• xo'jalik yurituvchi sub'ektni, uning asosiy hududlarini, omborlarini tekshirishda olingan ma'lumotlar.

Shu qatorda biznes ma'lumotlari tarkibida eng muhim rol iqtisodiy ma'lumotlarga tegishli bo'lib, unda moliyaviy hisobot ma'lumotlari va korxonaning moliyaviy holati ko'rsatkichlariga ustunlik beriladi.

Bozorni moliyaviy ma'lumotlar bilan to'ldirish faqat ishonchli bo'lgan taqdirdagina mumkin. Davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini ishlab chiqishda faqat ishonchli axborot foydalidir. Keng aholiga esa - investitsiyalar, xususiylashtirilgan korxonalarining aksiyalari va obligatsiyalarini sotib olish bilan bog'liq qarorlar qabul qilishda.

Rivojlangan bozor iqtisodiyotiga ega mamlakatlar tajribasidan kelib chiqib, keng foydalanuvchilar doirasi uchun nashrga tayyorlanayotgan moliyaviy axborotning ishonchliligiga uni tekshirish va mustaqil auditor tomonidan auditorlik xulosasini berish orqali erishiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Лаврушин, О.И. Банковское дело / О. И Лаврушин. – М.: Кно- рус, 2018
2. Поляк, Г.Б. Финансы / Г.Б. Поляк. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2017
3. Левитан, В.Г. Деньги, кредит, банки: учеб. пособие. Ч. 1 /
4. В.Г. Левитан, Я.С. Мязова. – Самара: Изд-во СГАУ, 2015
5. Левитан, В.Г. Деньги, кредит, банки: учеб. пособие. Ч. 2 /
6. В.Г. Левитан, Я.С. Мязова. – Самара: Изд-во Самарского уни-
7. верситета, 2018